

IDENTITET, KULTURA I KULTURNE POLITIKE U ZAVISNIM ZEMALJAMA

BURHAN GALLIUN

1. Problematika identiteta

U zemljama u razvoju rasprava o kulturnom identitetu postepeno zamjenjuje raspravu o nacionalnom oslobođenju koja je dominirala u doba dekolonizacije. To je novi oblik nacionalizma koji se izražava više ideoškom protivrečnošću nego političkim suprotstavljanjem; doista, bivši kolonizovani narodi trpe protivudare modernosti koja ugrožava osobene vrednosti na kojima je ranije bilo zasnovano njihovo jedinstvo protiv osvajača.

Stoga se danas i govori o sukobima, o dijalozima i pravima koji se odnose na kulturni identitet tamo gde se, deset godina ranije, govorilo o pravima na samoopredjeljenje i na utemeljenje nezavisne i suverene nacionalne države.

Kao i svaka ideologija, rasprava o identitetu pretpostavlja postojanje opipljive stvarnosti (kulturne svojstvene svakom etnosu i naciji). Međutim, ovaj prelaz s pojma kulture na pojam identiteta uvođe nove elemente koji deluju na razini odnosa kulture prema moći, politici i ekonomici.

Najprije na razini definicije, kultura izgleda da označava skup prepoznatljivih materijalnih, intelektualnih i duhovnih crta koje odlikuju društvo ili društvenu grupu i omogućuju zajednici da se prepozna i bude prepoznata. Ono što određuje kulturu ovde je posebnost društvenih, moralnih i ekonomskih vrednosti, a nikako njihov stepen razvijenosti ili njihova uspešnost, odakle i egalitarističko viđenje koje je suprotno od nekadašnjih teorija o višim modernim kulturama i divljim ili zaostalim kulturama; u ime humanističkog međunarodnog morala, nastoji se da se svakoj kulturi da ista vrednost, bez sumnje smatrajući da su nacije jednake kao i ljudi. Uostalom, u Ujedinjenim nacijama ova rasprava i nailazi na najtoplji prijem.

Nov element uveden je takođe u odnos kulture prema politici, jer se posebnost nacije, suštinski element njenog identiteta, određuje jedino nasprom druge nacije; unutar jednog društva ona nema nikakvog smisla.

Ovo poimanje koje čini od kultura zatvoren sistem, sastavljen od vrednosti inherentnih stanovništva a koje ih nosi u svojoj duši, čija su one suština, oduzima kulturi svaku povesnost, čak i svaku evoluciju, u smislu razvoja vrednosti i menjanja značenja. Otrgnuta od svoje istorije, od povesti svojeg razvoja i svojih unutrašnjih protivrečnosti, kultura dobija oblik mita i razlaže se na mnoštvo etničkih, lokalnih regionalnih kultura, odakle i ustrajavanje na manjinskim, čak i narodskim kulturama koje treba

razvijati i održavati. Postojeći izvan povesti i politike, ove kulture bile bi nepromenjive i nepropustljive za promenu. One se ne prožimaju, ali poštuju jedna drugu. Zato se danas, posle razdoblja sukoba koji ide do poricanja tradicionalnih ili neevropskih kultura, ustrajava na dijalogu, uzajamnoj trepljivosti, priznavanju i prihvatanju.

Za manje od pola veka, stav prema kulturi korenito je prešao iz jedne u drugu krajnost. U okviru rasprave o univerzalnosti nove povesti, stav prema kulturi bio je do tada u osnovi evolucionistički, totalitarian i univerzalistički.²

Kolonizacijom neevropskih zemalja, mislilo se da se dela u smislu povesti. Težilo se civilizaciji zaostalih naroda, preobražaju njihovog sujevnog mentaliteta, njihovog nepovezanog, iracionalnog znanja, njihovih nehumanističkih vrednosti, njihovog despotskog sistema vladanja i njihovog primitivevnog i nedelotvornog proizvodnog sistema. Laskalo se sebi da su izgrađene škole, probijeni putevi, utemeljena država i birokratija, iskrčena zemljišta, ukratko, da su još neoblikovane nacije spašene od bedne sudbine.

Promena se dogodilo povlačenjem osvajačkih trupa s bivših kolonijalizovanih teritorija. Da li je to znak kraja kolonijalne ideologije, evolucije mentaliteta u smislu poštovanja drugog, volje da se postupa s drugim narodima ravноправno iz sve veće simpatije prema tradicionalnim ili neindustrijskim kulturama, uz odbacivanje dominacije i slabljenje osećanja nadmoćnosti koje je upravljalo činovima nasilja prošloga veka?

Ima, bez sumnje, svega toga, ali podjednako i nečeg drugog; pojedinačni ljudski senzibiliteti određeni su takođe dubokom strujom koja dotiče u isti mali etiku i politiku. Uostalom, valja dodati da rasprava o identitetu nije proizvod Zapada u njegovoj celokupnosti, ni Evrope, nego prvenstveno međunarodnih organizacija i trećeg sveta. Upravo su se zemlje trećeg sveta najsnažnije prihvatile te rasprave i od kulturnog identiteta stvorile svoju prvu ideologiju, unutar i van svojih granica.³

Sta znači, dakle, ová rasprava koja takođe hoće da bude sveopšta, egalitarna i humanistička, čineći od pluralizma temelje univerzalnosti, a od autentičnosti izvor jedinstva svih kultura?

Identitet zamračuju dva procesa: proces kulture kao slobodnog polja na kojem se obnavljaju i stvaraju individualnosti a, to jest kao elementa građanskog društva isto tako podelesenog kao i nejednakog; i proces kulture kao društveno-političkog čina koji stvara dogovor i rađa, s one strane ideološ-

kih, političkih i ekonomskih sukoba, odrednicu ljudskih težnji i ciljeva zajednice, zahvaljujući kojima ona postaje organizovana društvena celina.

Određivanje kulture raspravom o identitetu kao osobnosti, prikrije činjenicu da svaka kultura jeste u sebi samoj pokušaj rešenja dubokih protivrednosti koje svakodnevno proživljuju pojedinci, klase, grupe i nacionalne zajednice. Ova rešenja menjaju se ne samo prema evoluciji ovih protivrečnosti, nego podjednako prema raznim društvenim grupama i slojevima u stalnoj borbi. Odatle proizlaze, s jedne strane, promena vrednosti kulture kroz vreme a, s druge strane, postojanost razlika u stavovima, senzibilitetu, položajima, usmerenjima i moralu svake nacionalne zajednice. Pojam identiteta prikrije, tako, unutar zajednice, samu suprotnost na razini odnosa između država, to jest suprotnost između elita i političkih klasa.

Što se tiče opštete kulture, povest društava pokazuje da se nijedna kultura nije razvila u zatvorenom krugu.

Obrazovanje postojanog političkog entiteta, države, imala ona oblik carstva ili republike, uvodi i spaja u kulturnom procesu odvojene ili prosto različite etničke grupe, nove elemente promišljanja i stvaranja. Tako se stvara, iznad težnji za podvojenje (ali ne nužno protiv njih), nov oblik kulture, plodniji i bogatiji budući osjetljiviji na tehničke i političke novine, i sklon da rešava važnije probleme vezane za sprovođenje novog života zajednice, politički razvijenijeg i šireg. U taj novi oblik kulture ulaze naučna, politička, društvena i etička pitanja čiji razvoj izaziva težnje koje idu dalje od obične potvrde etničke i regionalne osobenosti. Tako se očrtavaju za čoveka nove perspektive koje mu nude i šire ciljeve. Kultura tada postaje neiscrpan izvor sloboda i materijalnih i moralnih pobeda; omogućujući novu društvenost, a nacionalna kultura (suprotno od etničke kulture) stvara, u životu zajednice, prostor identifikacije u kojem pojedinac i grupa čine celinu.

2. Povratak pojmu kulture

Tako problematika kulturnog identiteta kulturnog identiteta izjednačava kulturu s jednom od njenih sporednih pojava, to jest sa osobenošću. Na ova ostavlja nerešen problem povesnog i društvenog nastanka date kulture. I osobenost nikako ne osporava uopštavanje jedne industrijske ili moderne kulture na osnovu celine društvenih formacija. Još bolje, osobenost jeste posledični pojam univerzalnosti, jer svaka nacija nastoji da naglaši svoju osobnost upravo unutar istog sistema referencije, jednakno čuvajući suštinu vrednosti priznatih svakoj kulturi. Uostalom, povest pokazuje da bivše kolonizovane nacije, pre nego što izgube svoju osobnost te upijajući vladajuću zapadnjačku kulturu, čuvaju unutar te dekulturnacije raspoznatljive osobine procesa kapitalističke kulture na periferiji. Zato se osobenost i foklor poistovjećuju u toj situaciji dok učena kultura elite i države, automatski oponaša vrednosti vladajuće kulture.

Identitet ne može da znači u tom smislu obnovu ili preporod potčinjenih kultura, no jednostavno podvlači potrebu zavisnih zemalja da sačuvaju neke vidove svojih tradicija koje im omogućuju da se razlikuju i da opravdaju postojeće političko izdvajanje. Naprotiv, spoljni dimenzija kultura (ovom prilikom identitet) kao osobeni vid nacionalnog postojanja može da se shvati kroz formulaciju kulture, kao društvene i povesne problematike.

Šta znači, onda, kultura kao društveni proces vezan za formiranje nacije i političkog entiteta? Po našem mišljenju, ona je u biti ostvarivanje normativne instance zasnovane protivrečnostima i sukobima koji obeležavaju ustanovljenje nacije, društvenog poretka i sistema referenci. Ovaj sadrži u isti mah elemente vezane za upotrebu jezika, za razradu skale vrednosti, za ustanovljenje estetike i za razvoj simboličke znakova i izričitih i prečutnih aluzija koje se odnose na određeni oblik društvene integracije.

Dakle, funkcija kulture prevazilazi, i to da leko, isticanje bilo koje osobnosti koja razlikuje jednu naciju od druge. Ona se ne poklapa s politikom, ali određuje granice svakoj društvenoj borbi, naznačujući, s jedne strane, ono što proizilazi iz područja morala i čini jedinstvo čoveka van svakog državnog poretka a, s druge strane, ono što ostaje područje borbe i slobodnog nadmetanja. Tako, na primer, moderna kultura koja prihvata ideal jednakosti među ljudima smatra da rasizam ne može da bude izvor ozakonjenja političkog poretka ili društ-

venog uređenja. Isto se odnosi i na upotrebu jezika. Svako kršenje gramatičkih, semiotičkih ili semantičkih pravila jezika smatrano je za povredu dugoročnosti, i povezanosti zajednice. Doista, to kršenje jezičkih pravila, kao i kršenje estetskih vrednosti ugrožava reprodukciju kulture (skalu vrednosti) koja jamči proženje celine društvenog sistema i njegove unutrašnji ravnoteže, zahvaljujući kojoj su održani društvena postojanost, hijerarhija i povezanost.

Tako kultura funkcioniše kao poslednje utočište društvenog poretka. Ona zasniva onu njegovu oblast u kojoj je delatnost najgipkija, tamo gde nastaju novine i rasprave; tamo gde su društveni subjekti više dozvoljeni. To je u isti mah poslednja linija odbrane društvenog sistema i suštinski izvor promena i obnavljanja. Ali, ako ništa nije sasvim određeno u toj oblasti, ostaje da sve promene nisu prihvate. Ideološka, filosofska, književna ili umetnička struja postaje vladajuća u krilu društva tek kada uspeva da prede ograde koje je pred nju postavio politički sistem koji se pokorava drukčijem poretku, poretku odnosa snaga i ustavnih pravila. Ali, pošto su te ograde jednom pređene, kulturne struje ponovo dovode u pitanje politički poređak i prizivaju preuređenje države, vlade i odnosa između onih kojima se upravlja i upravljača. Tu i jeste izvor promene hijerarhije unutar društva u odnosu na državu i ekonomiju. Počev od ovih političkih »novotarija«, može se pomisliti na ekonomski preobražaj zasnovan bilo na sprovođenju novih tehniki ili tehnologija, bilo na preuređenju odnosa rada i svojine.

Pošto čini najneodređeniju sferu društvenog sistema, kultura ostaje oblast koja se najviše opire nadzoru moći; iz tog razloga, ona je najsigurnije sredstvo prožavanja nacije. U najkratim sferama ovog sistema, akcija preobražaja i jeste najbrža. Lakše je, na primer, oteti zemlju seljaku nego promeniti društvenu hijerarhiju ili, još bolje, promeniti kulturu naroda. Ekonomija se ovapločuje u svojini koja je tabu, moć u pravu koje je stečeno, dok se kultura ukorenjuje u mentalitetu koji je svojina čitave nacije.

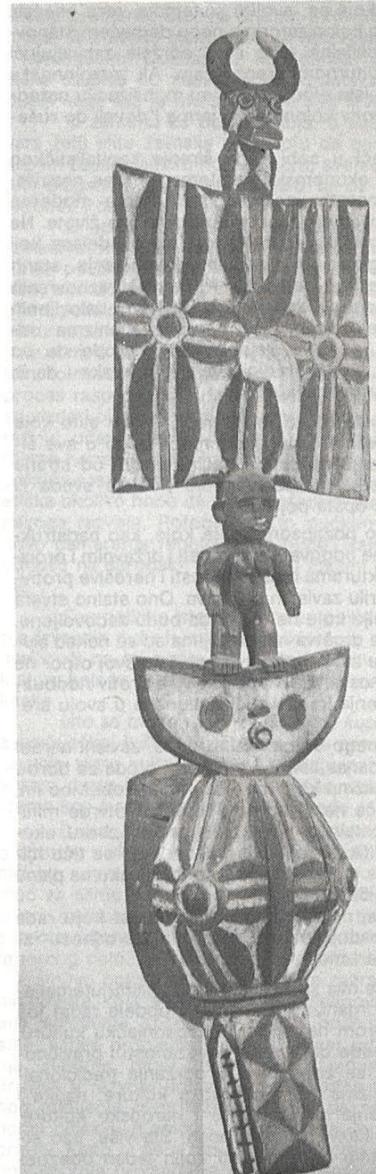
Tako su se narodi, čije su države bile skršene kolonijalizmom a ekonomije uništene ili zamenjene kapitalističkim ekonomijama različitim ili čak suprotnim njihovima, zaklonili u kulturu i mogli su, desetine godina kasnije, da ponovo utemelje novu državu i pristupe novom uredjenju ekonomije. Korenit preobražaj političkih i ekonomskih sistema nije nadjačao nacije koje su uspele da sačuvaju svoju kulturu: svoje ideologije, svoje vrednosti i svoje sisteme simbola.

Ali ako kultura jeste najotporniji državni aspekt upravo zbog svoje gipkosti i svoje neodređenosti, taj vid isto tako jeste apstraktnej i manje opipljiv. On se mnogo duže nastavlja iako ništa ne proizvodi. No društvo je zasnovano pre svega na materijalnoj proizvodnji, proizvodnji bez koje svako društvo gubi svoju samostalnost i biva uklapljen u druga, proizvodnja društva. Nacija može da bude svedena na običan etnos koji, iako očuva svoju kulturnu osobenost, čini sastavni deo veće nacije ili nacije sposobnije da obnavlja svoj ekonomski sistem. Kako ekonomija ne može da postoji bez društva, to jest bez kulture koja normama i vrednostima zasniva društveni poređak i zajedništvo nasuprot pojedinačne i posebne činjenice svojine, kultura ne može da se razvija izvan države, to jest moći i hijerarhije koje nalažu kulturi rešenja i obogaćuju je idejama i znacima. Kultura koja se odvaja od moći lišava se svog izvora životnosti i razvoja, i biva svedena na glazuru koju potvrđuje razlike između društvenih grupa. Ona gubi sve svoje fondove, zvanična svoje protivrečnosti, svoje milanje sukobe i svoju stvaralačku zaokupljenost; to je položaj etničkih kultura koje, iako uključuju »više« sistema mišljenja i vrednosti nacionalne ili svetske kulture, zadržavaju oblasnu ili jezičku obojenost koja je vezana najčešće za prošlost i koja živi u nostalziji.

Šta se, dakle, dešava ako se, posle države i ekonomije, i sama kultura uništi ili raspadne?

3. Kultura i moć

DezinTEGRACIJA neevropskih kultura počela je s kolonijalizmom. U mnogo slučajeva usledili su više ili manje uspešni pokušaji zamene jezika kolonizovanih naroda evropskim jezicima. Naporedo moderne svetske škole ili one vezane za hrišćanske misije širile su novo obrazovane u krilu lo-

kalne elite koja se, svojim sistemom veza osećala mnogo bliže kolonizatorima nego domaćem stanovništvu. Kolonijalna moć se i održala zahvaljujući ovakvom kulturnom preobražaju. Ali izdvojenost i otuđenje te iste elite olakšali su mobilizaciju narodnih masa protiv kolonijalnog jarma i doveli do rušenja sistema.

Noseći u sebi klice širenja kapitalističkog političkog i ekonomskog sistema, proces nezavisnosti je, naprotiv, potpomoagao širenju moderne nastave prihvatanja zapadnjačkog načina života. Ne zavisnost prati povećanje broja starosedelaca koji govore engleski ili francuski, napuštanje starih oblika odevanja i potrošnje te razmah raznovrsnih oblika razmene sa zapadnim središtem, uslovljenih bez sumnje slabljenjem starog mehanizma obrane koji je gonio kolonizovane narode da po svaku cenu čuvaju tradicije svojih predaka i da ih suprotstavljaju osvajaču.

Nije više reč o »akulturaciji« male elite koja deluje na margini kolonijalne moći, nego o sve širem prihvatanju modernih načina života od strane srednje klase. Pozapadnjačenje postaje svuda ili skoro svuda opšta pojava.

No, to pozapadnjačenje koje, kao nadstručni oblik, ne odgovara stvarnosti i državnim i proizvodnim strukturama rada napetosti i nerešive protivrečnosti u krilu zavisnih društava. Ono stalno stvara potrebe i želje koje ne mogu da budu zadovoljene. Ono lišava ta društva normi kojima su se nekad služila da iskuju svoje jedinstvo i ojačaju svoj otpor ne samo protiv osvajača, nego još više protiv neobuzdanog uvođenja kapitalističkih odnosa u svoju sredinu.

Više nego u kolonijalno doba, zavisni narodi osećaju se danas lišeni sredstava i oruđa za borbu protiv kapitalizma koji ih potičnjava i drobi. Moć im, čini se, izmiče ne samo na području potvrde minimuma samostalnosti i nezavisnosti u izboru ekonomskih politika i političkih odluka koje se tiču njihovih odnosa s drugima, nego podjednako na planu organizacije društva.

Doista, najozbiljnija protivrečnost koju rada opšte pozapadnjačenje ispoljava se u odnosu između kulture i moći.

Dok je ova zamisliva (bilo na planu utemeljenja države, organizacije znanja ili podele rada) još samo s obzirom na modernu zapadnjačku kulturu, potvrda slobode društvene povezanosti i pravičnosti pokazuje se zavisnom od održanja tradicionalnoga humanizma. Između visoke kulture, nauke i kulture življenja svakodnevne i narodske kulture, nema više nikakve podudarnosti. Šta više, kao sistemi suprotnih referenci od kojih jedan obezbeđuje, ili se smatra da obezbeđuje dugovečnost moći države, a drugi život, samostalnost i rađanje društva, oni mogu da se uzajamno još samo poriču. Odatle duboki rascep i udvajanje ličnosti koje čini da nijedna moć nije moguća bez razaranja i stalnog rasturanja zajednice, i da nijedna sloboda, pojedinačna ili zajednička samostalnost nisu primenjive izvan protivljenja moći. To je stalno obnavljani razvod, ako ne i raskid između društvene elite i naroda iz kojeg je ona proizašla.

Tako pozapadnjačenje, daleko od toga da proizvodi akulturaciju, pokriva proces dekulturnacije u kojem funkcije kulture, funkcije stvaralaštva, povezanosti, ravnoteže, ozakonjenja društvenih hijerarhija, pravičnosti i svetovne vlasti više ne mogu biti ispunjene*. Sve ove funkcije problematika identiteta nadomešta sporednim aspektom kulturne osobnosti, koji prikrieva prave društvene probleme pozapadnjačenja ili, tačnije, dekulturnacije. Rasprava o kulturnoj osobnosti postaje tada rasprava o eliti koja, i sama proizašla iz pozapadnjačenja, ne bi mogla da održava svoju moć osim manipulišući dialektikom suprostavljanja u kojem nacionalno nadmašuje društveno i u kojem bi nemoće države tražile privid legitimite. Tako je rasprava o identitetu u zavisnim zemljama neposredno vezana za poimanje koje od kulture stvara političko sredstvo i politiku društvenog unapredjenja. Kao takva, ova rasprava jeste podrška kulturnim politikama koje teže da ojačaju utemeljenu moć, da do maksimuma smanje samostalnosti društva u odnosu na državu, da potpuno nadziru delovanje i misao pojedinaca i građana i da spreče sve vrste zajedničke solidarnosti u krilu zajednice. Upravo o toj »kulturi« ili o tom kulturnom poretku utemeljenom na periferiji treba da se govori kako bi se onesposobili mehanizmi otuđenja, istinska osobnost zavisnih društava koju pojam identiteta pokušava samo da potisne u zaborav.

4. Kulturna politika i poredak

Za društvo (državu, zajednicu, klasu) kultura čini element koji se uključuje u sveukupnost politika kojima je cilj da dasnuju društveni poredak sa podelom sredstava za proizvodnju ili tehničkih, političkih i naučnih snaga namenjujući svakom od njih status, uloge, način postojanja. U tom cilju, ova politika poziva na korenit ili umeren preobražaj raznih duhovnih i materijalnih vrednosti, kao i njihovih funkcija u sprovodenju društvene hijerarhije.

Tako kulturni poredak nadodređuje u datom društvu, s jedne strane, izbor što ga vrše vlasti u ekonomskoj i društvenoj oblasti, s druge strane, načine ispoljavanja moći od strane pojedinaca, grupa i celine društva. Oblici i uloge kulture, kao i njena sposobnost da doneše odgovarajuća rešenja za probleme postavljene povesnom evolucijom, samim tim su tesno povezani s izborom društva (to jest s ciljevinama ekonomskog i društvene politike).

Rukovodeće klase i elite zemalja trećeg sveta odlučile su se od početka, i nezavisno od svojih istaknutih političkih ideologija, za moderno društvo koje bi reproducivalo, uz neke sitne razlike, shemu zapadnjačkog industrijskog društva. Ovaj izbor bio je utoliko prirodniji što je kapitalistički sistem u proteklom veku doživeo svoje naj-spektakularnije širenje i što je model kojeg je nudio zavisnim društvima bio model moći i trijumfa. Poistovećen s napretkom, taj model postaje pokrečki element društvenih elita i srednjih klasa. Njegovo ostvarenje priviza od početka potpuni preobražaj tradicionalnog društva, njegovih ekonomskih struktura, njegovih sfera moći, njegovih vrednosti i njegovih svrhovitosti.

Počev od ove tačke, nameće se novo poimanje kulture, njenih ciljeva, strategija i funkcija u društvu.

Ta nova kultura hoće da bude po slici »razvijenih kultura« na Zapadu, to jest naučna, objektivna, pozitivna, razumska, proizvodna i razvojna. Međutim, ona će biti razvijena tek kada se i sama bude stavila u službu razvoja: kultura za ekonomski razvoj kao i za unapredjenje ugroženog nacionog jedinstva. To novo poimanje smešta kulturu na granicu ideologije i propagande i uvedi je neposredno u igru moći. Poistovećena s elementom ukupne strategije, ona nužno postaje glavni ulog partija u nadmetanju koje, svojim nadzorom, teže da ovlađuju celokupnošću društvenog prostora. U više zemalja u razvoju nadzor radija i televizije najavljuje pobedu državnih udara i radanje novih vlada.

Tako, napored s preobražajem ekonomije i politike, novi režimi pristupaju ponovnom opštem preobražaju kulturnog prostora. Stvorene su nove установe: javne škole, univerziteti, ministarstva obrazovanja i informacije, saveti za unapredjenje umetnosti i književnosti, kulturni centri, itd. Delovanje države postaje neophodno, ako ne i glavno za skretanje kulturnih vrednosti u jednom ili u drugom pravcu. Kako bi država mogla da jamči raspširovanje vrednosti koje se ne nadahnjuju voljom posebnih moći da sačuvaju svoj položaj zasnovajući se kao zatvorena kasta s namerom da rastura svaku versku, plemensku, etničku solidarnost ili solidarnost zajednice u krilu društva?

Na taj način biva stvoreno novo kulturno polje koje za sopstveni sadržaj ima poruku, vrednosti, reference pozajmljene od »modernog društva«, i, tako reći, neograničena sredstva. Jednim potezom, stara kulturna organizacija sa svojim verskim, porodičnim oblicima i oblicima zajednice gubi velik deo svoga uticaja i osiromašuje. Određivanje ciljeva utvrđuje prirodu preduzete kulturne akcije, njenu funkciju, njenu strategiju i sredstva materijalnih i moralnih akcija sprovedenih za njeno ostvarenje.

Raspširovanje tzv. modernih vrednosti teži, na prvom mestu, promeni mentalnih, političkih i ekonomskih stavova i ponašanja masa. Ta promena ima za cilj da učini prvidnjim odnose između »superstrukture i infrastrukture«, pošto ova podrazumeva oblike industrijske proizvodnje, proširenje tehnologije i tehnička rada i naučnih istraživanja.

Društvene elite zemalja u razvoju misle da pozitivna kultura mora pre svega da potpomaže ekonomsko napredovanje i da podupire razvojne napore. Odatle i usmerenje kulture u pravcu obuke i obrazovanja. Ali da bi bio integralni razvoj ne stavlja samo kulturu u službu ekonomije; on podjednako mora da obezbedi održavanje moći i države jačanjem nacionalnog identiteta. Stoga kultura, mnogostrukost oblika i sredstava izraza, razmene i

Muzej Afrike u Beogradu, 20. godina eksistencije, deset godina poslednjih izložbi, levi: "Adua", desni: "Oshun"

komunikacije na svim razinama društvenog života gubi svoju samostalnost i preobražava se u ulaganje koje podržava druge oblike ekonomskih i političkih ulaganja. U stvari, ona je poistovećena s ideologijom, i sa sprovođenjem nacionalne ili nacionalističke moći. Samim tim moguće je čak i nužno, da odgovorni nastoje da potpomažu kulturu »kadrova« koja bi u njihovim očima trebalo da pospeši upijanje naučnih i materijalnih tekovina civilizacije i brzo napredovanje putem razvoja. Novi izražajni oblici (romani, filmovi, televizija, knjige), biće, tako, široko potpomognuti novom politikom, naučnrb domaćih i narodnih oblika⁸. Čak se i ne govori o tome da se stvarno rešava pitanje nepismenosti koja predstavlja, još i danas, bitnu pojavu u zavisnim zemljama (na primer, prosečno je više od 80% arapskog stanovništva nepismeno). Ta kultura ekonomskog i političkog razvoja utemeljena na postojanju elite, jedine sposobne da nosi i podnosi poruku »preporoda«, i sama postaje jedan od glavnih uzroka društvenog i ekonomskog zastoja. Dva suštinska razloga su:

1) zbog zbiljska dekulturnacija širokih masa koje su izvan kruženja ideja, obaveštenja i znanja, osuđene da se izdvoje u kulturi koja se osiromašuje i koja nema sredstava da se obnavlja;

2) potvrđivanje društvenog raskida između, s jedne strane, te elite koja od sada nadzire proces proizvodnje i širenja znanja i, s druge strane, bezoblične mase zavisne od države i vladajuće klase.

Nejednak kulturni polet društvenih slojeva samo naglašava ekonomske nejednakosti i potpočaje koncentraciju materijalnih bogatstava. Svesna svoje nadmoćnosti, nova elita prirodno teži da se podudari s razvijenim svetom i njegovim povlašćenim klasama: odatle i pojave uzapćenja razvoja i docnije kočenja rasta. Shema razvoja utemeljena na prvenstvu obrazovanja više elite jeste shema zavisnog razvoja, kako u njegovim oblicima tako i u njegovim ciljevima. U stvarnosti, načini potrošnje koji ih toga proizlaze često su neminovno preneseni na ekonomsko područje razvojem luka-suznih, izvoznih i uvoznih proizvoda.

»Kulturna modernizacija«, zamišljena kao obrazovanja kadrova a nipošto kao isticanje celokupnih mogućnosti stvaralačkog duha, postojećih oblika razmene i komunikacije, sposobnosti i ljudskih talenata, može da se tumači jedino pozapadnjačenjem vladajuće klase koja upravo time i sama biva izolovana i pribegava, da bi se održala na vlasti, represiji u obliku preventivnog rata protiv ostalog dela stanovništva. Iz toga proizlazi nastanak veza i nacionalnih osećanja. Doista, potčinjenost kulture političkoj moći, makar to bilo u ime razvoja, nacionalnog identiteta ili napretka, teži samo tome da liši društvo svake etičke instance koja bi mu omogućila da se potvrdi pred državom sprečavajući da se preobradi u kastu i u oruđe otuđenja i pritiska. Značajno je da je osporavanje nejednakosti i bede pravljeno, ovih poslednjih godina, povećanim oživljavanjem ideologije i kulture starih vrednosti. Verske, etničke ili prosto pučke, ove nisu prestale da primaju, čuvaju i kristališu ljudske težnje i izgubljene ideale, ili ideale koje su izneverile druge ideologije.

Vezanost za ove vrednosti nema ničeg nazadnog, nostalgičnog ili prezirnog s obzirom na moderne vrednosti. Ono što taj preporod prikriva samo je težnja ka izvesnom dostojarstvu, izvesnom priznanju takode, kojeg su mase lišene pod tlačiteljskim vladama; najzad ka boljoj, pravednijoj raspodeli plodova razvoja čiji oblici izazivaju istinsko nazadovanje uslova materijalnog i kulturnog života za većinu stanovništva. Reč je, dakle, o negodovanju protiv narasnje društvene diskriminacije koju rada novi kulturni poredak uveden u isto vreme kada i nova hijerarhija⁹.

Doista, element identifikacije kojeg kultura donosi društву, sjedinjenje težnji i ideala daju vrstu jamstva protiv preteranosti diskriminacije ili izrabljivanja. Zbog toga su kolonizatori i nastojali nekad da liše potčinjene narode njihova statusa slobodnih ili »civilizovanih« ljudi, i takođe njihove kulture, u nameri da opravdaju i ojačaju akciju uklanjanja, uništavanja i piljačke.

Ova društvena dimenzija kulturne delatnosti bila je zanemarena od vlasta našeg doba, jer podrazumeva poimanje ekonomije kao odlučujućeg činioča, i zbog opravdane želje nacija da nadoknade svoju zaostalost i da se suoči s trkom ka moći i materijalnom obilju. Rezultat takve politike sada je poznat: razvoj obeležen dvostrukim raskidom: društvenim, u krilu svake nacije, i međunarodnim, između bogatih i siromašnih zemalja.

Druži element ove kulturne politike, to jest, zbirka između kulture i nacionalnog identiteta, to jest, države, ima da posledicu da oduzima kulturno bogatstvo i njenu raznovrsnost, čineći od nje vrstu moralu koja, svojim formalnim i veštačkim karakterom, dopunjuje ekonomističko shvatnje. Tako se kultura ukazuje kao vrsta okamnjene, večne i nepromjenjive identifikacije društvenog bića s njegovom povešću. Kultura kao duhovni procvat i stalno ponovno prilagođavanje novim uslovima nestaje u obliku ponovne potvrde koja zadobija obredni vid u ritmu razaranja kulture i nacionalnog identiteta. Kultura, koja više nema potrebu da stvara, iscrpljuje se i više ne može da se obnovi.

Ova ista kulturna politika ojačava, dakle, stanje društvenog i političkog zastoja, pogoršava pitanje identiteta umesto da mu donosi rešenje.

Osigurati promenu uz očuvanje identiteta, to jest produženja društvenog bića, čini glavnu funkciju žive kulture. Ona je element ravnoteže koji određuje promene njene prioritete, kao i njene krajnje ciljeve, čineći je saglasnom s težnjama većine. Njeno odsustvo rizikuje da od svake promene načini raskid i da svaku identifikaciju tumači kao otuđenje¹⁰.

Kao što društvo ne bi moglo da održi svoje jedinstvo, svoju zajedničku volju i dugovečnost zajedničke akcije, da nije prihvaćeno isto tako ne bi moglo da sačuva ni svoj identitet ako nije uspevalo da se preobradi, da se menja kako bi se prilagođilo novim povesnim uslovima. Društveno nazadovanje kojem sigurno vodi kulturna neprekorenost može da znači samo smrt svake kulture i raspološenje samog građanskog društva. Uostalom, to je prethodan uslov zasnivanja sistema kasta koji karakteriše društva na zalažku i civilizacije u opadanju. Stoga bi valjalo da se zamisli druga politika koja, ne potcenjujući suštinski značaj ubrzanog ekonomskog rasta, čini od kulture cilj po sebi, čak i »pravo« koje jamči svim članovima društva, ne samo slobodan pristup znanju i raznim kulturnim delatnostima, nego takođe odgovarajuće i egalitarno obrazovanje. Ta nova politika ne bi mogla da bude utemeljena ni na načelu ekonomskog učinka, ni na devalorizaciji narodnih izražajnih oblika nazvanih tradicionalnim, u korist modernih oblika kojima su privržene elite zemalja u razvoju, ni na svodenju same kulturne delatnosti na običnu mentalnu, razumsku i apstraktну delatnost koju ovapločuje pisana kultura.

S druge strane, u razvoju valja videti posledicu povezanog i uravnoteženog postupka koji ističe sve društvene izvore, kako materijalne tako i duhovne, pre nego rezultat jedinstvenog, političkog, ekonomskog ili kulturnog izbora. Zapreke na pretku društva trećeg sveta proizlaze jedino iz samih razvojnih politika, njihove nepovezanosti, protivrečnosti i nedostatka maštice, što vodi ka tome da se suprotstavlja sloboda i pravda, modernost i tradicija, centralizacija i samostalnost, zajednica i pojedinci, itd.

To je razlog zbog kojeg revizija kulturnih politika zahteva opšte preispitivanje dominantnih shvatanja razvoja, i na tome zasniva njihovo polazište. Nemoguće je danas govoriti o razvoju ne pokrećući problem raspodele nacionalnog dohotka i širenja društvenog napretka na sveukupnost klasa, oblasti ili profesionalnih kategorija, to jest ne govoriti o jednakosti u napretku. Demokratizacija kulture, koja je samo vrsta preuzimanja od strane zajednice njenih sopstvenih poslova, ostaje nužan i neophoran uslov svakog razvojnog procesa.

Ovo je utoliko tačnije što u više slučajeva preizvanje vrednosti narodne kulture funkcioniše kao izgovor za samovoljnu i antidemokratsku politiku. Doista, ova kulturna nejednakost prikrivena je pojmom identiteta.

Pošto je ovo rečeno, niko ne sumnja, danas manje nego ikad, da zapadnjački i industrijski modeli civilizacije (ali ne i kulture) ima sveopšti smisao. Širenje ovog modela čini se jednom od vladajućih činjenica našeg doba, uprkos protivljenjima ideološke ili doktrinarne vrste. Razlika se odnosi više na sredstva nego na cilj. Težnja sve širih društvenih slojeva ka napretku kakvog ga je odredila sadašnja civilizacija ostaje isto toliko duboka koliko i idealna. Još nije uočljiv nikakav drugi životni obrazac. Međutim, niješno društvo u razvoju nema sredstava da ga usvoji takvog kakav je. Uostalom, znatan razvoj sredstava informiranje i komunikacije s medukontinentalnim dometom vrši pritisak u tom smislu: odatle i uskraćenost i gorčina koji rastu srazmerno ovoj težnji.

Stalna evolucija zapadnjačkog modela potrošnje ne olakšava zadatku siromašnih društva.

Stalne promene, kao, na primer, informatička revolucija, čine svako olako rešenje neizvesnim, ako ne i nemogućim. Doista, jaz koji danas razdvaja zavisna društva od zapadnjačkih društava daleko je dublji nego što je bio sredinom XVII ili XIX veka.

U zamenu za politiku koju, u suštini, odgovara želji elite zemalja u razvoju da se odmeri sa svojim zapadnjačkim homologom, svejednako vlaži slogan identiteta, valjalo bi da se odrede skromni i ostvarivi ciljevi.

U optici suprotstavljanja između napredne i konzervativne kulture, nova politička verzija kulturne politike takođe nema nikakvog smisla. Šta više, ona dovodi do poistovećenja kulture, ideologije i politike i, prema tome, do eliminacije svake kulturne samostalnosti. Doista, reč je o manipulaciji kulturom, a nikako o pravoj demokratizaciji. Uostalom, to novo usmerenje samo je vrlo malo izmenilo proces raspadanja ili dekulturnacije. Međutim, retke su vlade koje su tom prilikom pokušale da ozbiljno razviju učenje jezika ili da donesu rešenje problema nepismenosti. Ipak, taj stav poslužio je kao pokriće nastavljanju politike koja je utoliko više elitička ukoliko hoće da bude potpora i jemac nejednakoga razvoja. Potpomognuto pučkim parolama, novo usmerenje moglo je da bude. Najzajornej u odnosu na narodski, zajednički i lokalni kulturni izraz.

Ova politika isto tako ima da posledicu isticajuće izvesnih pučkih izraza u folklornom obliku, obnavljajući na taj način po svojoj sopstvenoj logici kulturu koja je najpre bila oblik postojanja i komunikacije.

Isto se može reći i za one koji suprostavljaju zapadnjačkoj kulturi društvenih elita ponovno oživljavanje stare kulture i tako priznaju paralelno prisustvo dveju kultura, s dva različita vrednosna sistema koji su pozvani da se naporedo razvijaju.

Doista, ovo poimanje nadahnjuje se idejom o dobrom divljkim, ono potcenjuje uticaj, poziv tajničkog napretka i modernosti, njihovu privlačnu moć za same mase. Prihvati ovu politiku znači u stvari institucionalizovati razdvajanje između dva suprotstavljenja sveta, iz čega sledi potvrđivanje inferiornog položaja velike većine stanovništva.

Ovo pokazuje do koje mere razrada kulturnih politika, koja je uvek, ako ne i neminovno, poverena aparatima kojima raspolažu pozapadnjačene elite, ostaje problematična. Opasnost od oduzimanja kulturne moći utoliko je stvarnija ukoliko društva u razvoju uglavnom karakteriše vrsta stalnog gubljenja ravnoteže koja čini da nadmetanje nema nikakvu granicu i ne pokorava se nikakvom pravilu. Kako bi se u tim uslovima mogla razlikovati politika koja prostiće iz običnog društvenog nadmetanja od one koja se nuda da će odgovoriti potrebama emancipacije i duhovnog i intelektualnog procvata celog društva?

Istina, stari sistem vrednosti jedva da funkcioniše kao referentni sistem za društvenu elitu i za veliki deo srednjih klasa. Ali model modernih vrednosti ostaje podjednako nedostupan siromašnim klasama koje čine većinu stanovništva. Ovu činjenicu otežava i to što skala modernih vrednosti nadahnjuje ekonomske politike koje su često nepopularne i nemaju podršku.

Tako je stvoren začarani krug u kojem nadmoćnost države sprečava procvat narodne inicijative, dok kulturno osiromašenje čitave zajednice i samo povećava uticaj države i krizu gradanskog društva.

Osim toga, novi kulturni model, u odnosu na stari, ima tu posebnost što je utemeljen na kulturnim, i to u dve sfere: prvo, na kulturnu osiromašenje i drugo, na kulturnu marginalizaciju. On je isto tako individualističkog tipa i, prema tome, njezino je razvijanje krajnje skupo. Sto se tiče starog kulturnog modela, njegova slaba sposobnost evolucije i širenja nadoknađena je kvalitetima kulture otvorene zajedničkom, decentralizovanom i besplatnom učestvovanju, kao i slobodnom pristupu svih članova zajednice znanjima i zabavama.

Učestvovanje i, više, doprinos modernoj kulturi pretpostavlja razinu obrazovanja i kupovnu moć koje i same održavaju izvesnu materijalnu i kulturnu akumulaciju. Učestvovanje, dakle, neminovno ima klasični karakter. Uz nedostatak materijalnih sredstava koja omogućuju pristup bioskopskim dvorana, pozorištima, audiovizuelnim aparatima i privatnim klubovima, moderna kultura kada je da stvara, na širokom planu, pojave pojedinačne i zajedničke marginalizacije. U većini zemalja u razvoju jedina raspoloživa mesta razonode jesu ulice i javni trgovci gde gomile mogu samo da posmatraju iz-

logi, povećavajući tako vlastito osećanje prikraćenosti i lišavanja.

Budžetski troškovi za kulturu, koji redovno rastu u većini zemalja u razvoju, daleko su od toga da potpomažu bolju integraciju, te proširuju rascep na razini »potrošnje« kulture. Sklonost najmučnijih slojeva stanovništva gomilanju svih vrsta aparata i kulturnih sredstava koji postaju u toj situaciji predmeti prestiža i simboli moći, lišava druge društvene klase svake mogućnosti materijalnog ili intelektualnog napretka.

Tako su sve, ili skoro sve te zemlje prešle s crno-bele televizije na televiziju u boji, s verskih svećanosti na političke godišnjice ili individualne rodendane, sa dana za odmor i molitvu na velike praznike boravka u inostranstvu, čak i pre nego što veći deo sela ima struju a široke mase mogućnost da se opisne ili da steknu pojam o godišnjem odmoru. Devalorizacija tradicionalnih i zajedničkih oblika kulture sredstvima informisanje samo ubrava taj verovatno neverzibilan pravac. Mimo svakog vrednosnog suda, uopštavanje modernog kulturnog modela, u meri u kojoj ostaje odan zapadnjačkim oblicima društvenog rasta i proizvodnosti, može da se ostvari samo produbljavanjem i jačanjem pojave marginalizacije.

Integriran kulturni razvoj zahteva, prema tome, znatno povećanje troškova za stvaranje i uvođenje zajedničke opreme, sa veću potporu samostalnim planovima u najoskudnijim selima i kvartovima, dodatni napor za razvoj sredstava komunikacije i kulture u celini; ukratko, »oslobodenje« kulturnih »proizvoda« od starateljstva tržišta. Ovo bi, možda, moglo da pruži priliku za kulturni polet. Međutim, ništa ne sprečava da se ponovo pronađu novi oblici masovne komunikacije, manje skupi i lakši za proizvodnju i širenje. Uostalom, masovni mediji i moderna sredstva komunikacije, ako su upotrebljena u drugoj optici i za druge ciljeve, mogla bi da budu odličan motiv razmene i učestvovanja u intelektualnom životu nacije.

5 Tradicionalizam i modernizam

Kulturne vrednosti, stare ili nove, moguće bi da nadu oslobodilački smisao samo ako uspeju da prevaziđu postojanje kojim upravlja i koji određuje politiku.

Razrada nove kulturne, politike izaziva duboke preobražaje, kako na pojmovnom planu tako i na planu organizacije. Stoga bismo mogli da odredimo nove ciljeve i pristupimo boljem korišćenju sredstava, prostora i ulaganja. U toj tački, čini nam se neophodnim, imaju u vidu četiri odlučujuća cilja:

1) boriti se protiv dekulturnacije koju izaziva ekspanzivno pozapadnjačenje, vrednujući nacionalnu kulturu, razvoj i procvat baštine i postojećih domaćih oblika izraza i komunikacije.

2) sprečiti da se ostvari monopol izdvojene društvene elite nad sredstvima informacija i komunikacije i sprečiti stvaranje kulture u kojoj bi moderni i tradicionalni sektor postojali kao dva zatvorena i suprotstavljeni univerzumi.

3) osigurati integraciju na razini proizvodnje i potrošnje artikla i kulturnih proizvoda, te na razini modela razvoja i života. Ta integracija ostaje, naime, glavni uslov svake kulturne nezavisnosti od vladajuće kulture.

4) truditi se, koliko je to moguće, da područje kulture sačuva svoju samostalnost ne samo u odnosu na državu koja često nastoji da mu nametne izvesnu doktrinu, nego takođe u odnosu na čin privatizovanja politike, jer kulturno polje može da funkcionise samo u meri u kojoj je svima otvoreno.

Bez sumnje, ovi ciljevi vezani su jedni za druge. Tako, usredsređujući u rukama društvenih elita sva kulturna sredstva, rizikujemo stvarane dve suprotstavljene kulture i, prema tome, raskid između dva odvojena sveta koji se uzajamno poriču. Kulturna modernizacija nosi u sebi samoj, u stanju duboke društvene nejednakosti koju poznaju društva u razvoju, klice monopol utemeljenog na produbljivanju tudištržišnih karaktera kulturnih proizvoda.

Nije teško ustanoviti da je siromaštvo kulturne sredine najčešće praćeno neograničenim bogaćanjem domova viših klasa najizveštajenijom kulturnom opremom koja ide od kinematografskih projekcionalnih dvorana do zbirki umetničkih predmeta kojima tužno oskudevaju zajednica i sama kulturna sredina.

Nabavka ovih predmeta, osim što veoma mnogo staje društvo, stvara osobitu vezanost elita

trećeg sveta za središta civilizacije na Zapadu, tako da njihovi odnosi sa stanovništvom bivaju sve ograničeniji u korist težnje ka unutrašnjoj emigraciji i voljnom izgnanstvu koju je nemoguće nadzirati.

Kultura koja je povlašćeno mesto integracije, komunikacije i uzajamnog razumevanja, postaje u toj situaciji sredstvo podele i suprotstavljanja, jačajući osećanje prikraćenosti kod jednih i osećanje neukorenjenosti kod drugih.

Međutim, ne treba mešati kulturni raskid s postojanjem dveju kultura koje bi mogle da se uzajamno obogačuju. U situaciji koju smo upravo opisali, između kulturnih modela ne postoji ni dijalog ni komunikacija, dok njihova evolucija odražava samo nejednak razvoj zajednica koje žive skoro odvojeno. Pre bi trebalo da se govori o stvarnom raspodu kulturne sredine: kultura elita sve više je zavisna od inostranstva, dok je narodna kultura odbaćena.

Raskid o kojem govorimo posledica je uvođenja moderne kulture; ona se preobrazila u elitnu kulturu koja stvara višak moći i novu društvenu diskriminaciju.

Ovo bi moralno da nam pomogne da izdemonizujemo identitetu vidjenog kao pokoravanje tradicijama i modernosti shvaćene kao priključenje zapadnjačkim vrednostima i upijanje najnovijih ideja ili tehnika.

Pozapadnjačenje nema ničeg zajedničkog s privrženosti univerzalnim vrednostima čovečanstva, iako ove ne prestaju da se menjaju. Ono samo predstavlja vrednost utemeljenu na preziranju drugih kultura i asimilaciju s vladajućim kulturama.

Široko rasprostranjena idea brzog razvoja koji oponaša ekonomski i kulturne modele Zapada, nužno vodi do toga da se sudbine nacije stave u ruke društvenih elita i da se društvo zameni državom.

Država ne bi smela nametnuti vrednosti, već bi morala da proširi mrežu komunikacije i intelektualnog obrazovanja, da potpomognе sve izražajne oblike i da unapred razumevanje između postojecih delova zajednica, bilo da su one etničke, verske, svetovne, tradicionalne ili moderne.

Dakle, praviti razliku između ideologije koja je uvek borbeni rasprava i kultura koja je identifikacija u društvenom prostoru i u povesnom ostvarenju, kao i intelektualna i telesna asimilacija i izraz, jeste osnova svake kulturne politike koja ne traži da potčini društvo, nego teži njegovom oslobodenju. Ova politika morala bi da dopriene uklanjanju svake društvene, ekonomski i političke diskriminacije, i da zameni otuđenje stvaranjem viška vrednosti koji daje ljudskom životu značenje i svrhotivost. I sam ekonomski rast morao bi da bude stavljen u službu ciljeva solidarnosti, slobode i jednakosti kojima teže svi ljudi. Takva politika ne bi mogla da dosegne svoj cilj ni potcenjujući tradicionalne vrednosti koje osiguravaju jedinstvo i produženje društvenog bića, ni one modernosti koje su neophodne za rešenje društvenih problema.

Novo usmerenje se nameće. Cilj razvoja ne bi više bio povećanje proizvodnosti, poboljšanje učinaka, akumulacija mašina ili stvaranje kapitala, nego sam čovek. Od sada, budžetski troškovi u toj oblasti ne bi trebalo da budu namenjeni jedino obrazovanju kadrova koje zahteva ekonomski razvoj. Da bi se dostigli ti ciljevi, nameće se reforma organizacije kulture i nastave. Prema tome, trebalo bi da se povećaju mogućnosti obrazovanja ljudi, da se izmene kulturne delatnosti i da se prilagode različitim generacijama, mnogobrojnim potrebama klasa i društvenih i profesionalnih kategorija, to jest da se ponovo izgradi egalitarna kultura koja bi i sama bila osnova demokratije i razvoja.

U toj optici, kultura bi, možda, mogla da stvari uslove za uskladivanje društvenih odnosa i da upotrei usvoju samostalnost u korist nacionalne integracije i zajedničke identifikacije koja ne bi bila vezanost za prošlost.

Međutim, izvanredan razvoj sredstava informisanja s međunarodnim dometom ne ostavlja nekad izolovanim narodima nikakav izgled da se odupru bujici znakova, slika, ideja, vrednosti, modernih ili zapadnjačkih. Tako on izaziva, i to spontano, raspad nacionalnih kultura i pad vrednosti svojstvenih tradicionalnim kulturama. Sve gušće rasprostiranje audiovizuelnih sredstava, kaseta, ploča, kao i masovna proizvodnja književnih ili umetničkih potrošnih proizvoda, ostaje najdelotvornije sredstvo za ponovnu potvrdu superiornosti vrednosti »bogatih« u siromašnim zemljama.

Nije ni zamislivo ni poželjno vraćati se danas na onaj ogromni napredak što ga predstavlja zamah savremenih komunikacijskih sredstava. Ali to stanje pokazuje do koje mere održanje i očuvanje kultura zahteva posebne napore u nerazvijenim zemljama. Izvesno je da će narodi nesposobni da razviju svoje nacionalne kulture prema novim komunikacijskim tehnikama i izražajnim načinima videti svoje kulture opustocene i, malo pomalo, dezintegrirane. Suparništvo između kulturnih modela na planovima vrednosti, proizvodnje i organizacije isto tako je snažno kao i ono koje se razvija između različitih ekonomskih modela.

Da bi mogle da se brane protiv širenja statične kulture utemeljene na rasprostiranju nepotrebnih predmeta, potrošnih proizvoda od strane multinacionalnih društava, nacionalne kulture zavisnih zemalja moraju da razviju u svom krilu vrednosti slobode, otvorenosti, dijaloga i pravičnosti. Jer to su one vrednosti koje jednu kulturu čine privlačnijom u odnosu na drugu. Naprotiv, razvoj tih kultura u elitističkom i prinudnom smeru oduzima im suštinsku funkciju svake žive kulture, funkciju komunikacije, društvene solidarnosti, jednakosti i oslobođenja. Uzrok sadašnjih nacionalnih kultura u zemljama u razvoju pred svetskom i univerzalnom kulturom međunarodnih *mass media* proističe iz činjenice da one nude sve manje uverljivih idea novim naraštajima. Tako, na mesto liberalizma kojeg ideologije razvijaju zajedničku kulturu, one stavljuju različite oblike zabrane i cenzure, na mesto demokratije, bila ona i formalna, isključivu vladavinu političke formacije ili ideologije; u zamenu za poštovanje pojedinca i prava čoveka, one predlažu kult ličnosti i zajedničko kažnjavanje građana, svetovnom i razumskom duhu odgovaraju najčešće samo društvenom, etničkom, ideološkom ili političkom diskriminacijom.

Neopravданo, živa kultura ukazuje se u očima rukovodećih elita trećeg sveta kao proizvod gomilanja objektivnih znanja i nauke. No, kao društvena konstrukcija predmeta, a ne apsolutnih i neutralnih istina, nauka, preneta u društvo drugačije od onoga u kojem je bila začeta, često izaziva suprotno dejstvo i postaje i sama predmet kada da ponovo stvara – ili razara – prema modelu prijemnog društva. To je dodatni izvor zavisnosti i otudeњa.

Transformacija treba da zahvati upravo dominantnu kulturni poredak u zemljama u razvoju. Modernizam i tradicionalizam jesu dva društvena zasnovana i neravnopravna stuba tog poretku.

Prevod s francuskog: G. Stojković

Prevedeno iz: »Peuples Méditerranéens – Mediterranean Peoples«, no 16/1981.

1. »Réflexion sur l'évolution de la notion de culture et des concepts liés au développement culturel (...)«, Unesco, CC-80/CS Ref. 1, 1980. Dokument pripremio C1. Fabrizio, str. 4.

2. »Društvo koje je proizvelo etnologe bilo je zainteresovanovo da pokaže da ova (kulturna) različitost potiče od razdvajanja najpre »divljeg« ili »primitivnog« čoveka od »civilizovanog« ili »modernog« čoveka. Najbolji etnologi, pomalo umorni od uloge koju je trebalo da igraju, plaćeni da znaju da nema dva čovečanstva, mogli su da biraju između tvrdnja da ih ima mnogo više od dva, ili da postoji samo jedno.« (Dan Sperber, *Le structuralisme en anthropologie*, »Qu'est ce que le structuralisme?«, Paris, 1968, str. 232).

3. Samovoljne politike sve više se opravdavaju u ime identiteta na planu ekonomije i države u zemljama trećeg sveta. Često su tako, odbaćene vrednosti slobode izjednačene sa zapadnjačkim vrednostima a uzroci siromaštva stanovništva učinjeni tajanstvenim.

4. Larui išao je dotle da svodi sve struje savermenim arapskim misli na njihove zapadnjačke težnje. Ne idući tako daleko, može se reći da prevod i adaptacija zapadnjačkih dela ostaju danas na književnom i naučnom planu glavni izvorovatori u zavisnim društvinama. Videti: *L'idéologie arabe contemporaine*, Paris, 1967.

5. Tako, na primer, u većini arapskih zemalja izječe se zajedničke sredine ili lokalne svetkovine, poljski plesovi, kao i *Priče iz hiljadu i jedne noći* koje deci pričaju njihovu dede i bube. Pjesme iz radiodifuzije ugoštiće su isto tako zajedničke pesme »Maval i Ataba« na Istoču i »Sa'b« na Zapadu. Podjednako su nastali javni skupovi koji su uvek bili prilika kulturnih manifestacija, dok je povlačenje u unutrašnji život domova sve više i više potpomognuto širenjem modernih masovnih medija. Ista sudbina bila je namenjena priprevama iz kafana u četvrtima »Hikawat« kojih su umeli kako da nasmeju svoje slušaoce tako i da ih raspšlaju, recitujući narodne pripovedi iz »Antara« ili »Bani Hilata«. Isto se dogodilo i u narodnom pozorištu, satiričnom i humorističkom »Karagos« u došlo je vreme napetosti i zabrinutosti koja karakteriše velike i svojoj sudbini prepričene gradiće.

6. Od poslednjih dogadjaja u Iranu, mesna i međunarodna štampa ulaze velik napor da objasni ono što je nazvano usponom integrističkog Islama. G. Fuko je čak govorio o duhovnoj revoluciji koja bi uključivala odbacivanje zapadnjačkih uzora. Doista, g. Fuko je o pokušaju odbacivanju izvesnog oblika društvene i kulturne modernizacije koja ljudi čini tudim njihovoj sredini i njihovoj povesti, a da im ipak ne omoguće da se uklope u novu povest i da ostvare svoju čovečnost.

7. Ako većina stanovništva jeste van kulture, otudeno predstavlja nedikap za elite zavisnih zemalja. Driss Chraibni piše: »Zamislite crnca koji je iznenada pobele ali čiji je nos, propusnom ili pakosću sudbine, ostan crn. Bio sam obučen u sako i pantalone, na nogama par kratkih čarapa, u košulji, s kajšiom oko struka, maramicom u džepu. Bio sam gord. Kao mali Evropjanin! Čim sam se našao među svojim drugovima, osećao sam se smesni, i bio sam to.« (Le Passé simple, Paris, 1954).

8. Na primer, Herbert Marcuse: *L'homme uni-dimensionnel*, Paris, 1968.